

Türkiye’yi Dokuyan Tezgah: SÜMERBANK (*)

Mahmut Kiper
Metalurji Mühendisi
mahmut.kiper@gmail.com

USİAD
Sanayi ve Teknoloji Politikaları Çalışma Grubu

Türkiye’yi Dokuyan Tezgah-Sümerbank

Genç Cumhuriyet’in mucize gibi kalkınma, Mustafa Kemal’in öngördüğü ‘muassır medeniyet’le buluşma çabalarının başaktörlerinden ve başöğretmenlerinden biri de Sümerbank’dır.

2004 yılının sonuna doğru Sabah gazetesi muhabiri İnci Döndaş Sümerbank’la ilgili bir haber yapmış ve haberine yukarıdaki başlığı atmıştı ve haberine şöyle başlamıştı;

‘Sümerbank basması da olmayacak artık, ayakkabısı da. Çünkü 71 yıl önce Atatürk’ün isteğiyle kurulan, "orta halli" insanın mutluluğunu tarif eden öykülerin bir yerinde adı muhakkak geçen kuruluşun hikayesine son nokta yıl sonunda konuyor.’

Hani sonraları da bir hükümet yetkilisi çıkıp Sümerbank’ı tarihten sildik demişti, büyük bir iştahla.

Sümerbank tarihten silinmek için ne yapmıştı ya da gerçekten tarihten silinebilirmiydi? Yoktan varedilen Sümerbank tesisleri ve sonra O’nun yoktan varedtikleri işletmeler planlı ve sistemli bir şekilde fiziken vardan yokedsiler de tarihin hafızası da silinebilir mi? Ülkemize kattıklarına kıyasla pek kısa da olsa öyküsüne bakıp, kararı tarihe bırakalım, kimleri silecek, kimleri yaşatacak.

Genç Cumhuriyet, Milli Sanayiinin dümenine geçirmek için 03.06.1933 tarih ve 2262 sayılı Kanunla Sümerbank’ı kurmuş ve o güne kadar kurulan tesisleri de bu kuruluşa devretmiştir.

İsim Babası: Mustafa Kemal

İsim babası Mustafa Kemal bu kuruluşa neden Sümerbank ismini vermiştir? İngiliz ve Fransız emperyalizminin büyük Yunan uygarlığı diye birşeyleri sahiplendiği dönemde Atatürk uygarlığın aslında doğuda Mezopotamya’da ve Orta Asya’da Uygurlar tarafından başlatıldığını ve dünyaya yayıldığını bize ve dünyaya öğretmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal Sümer kültürü meselesiyle çok yakından ilgilenmiştir. Türkler’in Sümer kültürüyle bir ilişkisi olduğunu da düşünmektedir. Güneş Dili Komisyonu bu nedenle kurulmuştur.

(*) Cumhuriyet Strateji Ekim 2009

Evet, birçok ilkin yaratıcısı Sümer uygarlığı milattan önce 3500 dolaylarında Mezopotamya'da ortaya çıkmış ve her döneminde insanlık tarihini etkileyecek ilklere imza atmıştır.

Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın araştırmalarından yola çıkarak şehir yaşamının başladığı, uygarlığın temellerinin atıldığı Sümer ülkesinin uygarlık tarihini, kültürleri ve dinleri birçok bağlamda etkilediği ve insanlık tarihine çok belirgin bir damga vurduğu söylenebilir.

Galiba Atatürk, hem medeniyetin ilk uygarlığı kabul edilebilecek Sümerlerle Türkler arasında bir ilişki kurmak istemiş hem de bu kuruluşa verilen görevlerle ve hedeflerle döneminin çok ilerisinde olan Sümer uygarlığı arasında bir benzetim yaparak kuruluşa Sümerbank ismini vermişti.

Sümerbank AŞ. tarafından çıkarılan, Murat Koraltürk tarafından yazılan 'Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü:Sümerbank' kitabına göre; Sümerbank, Devlet Sanayi Ofisi'nden devraldığı Bakırköy, Defterdar, Hereke, Beykoz Deri, Uşak Şeker ve Tosya Çeltik Fabrikaları ve Unkapanı'ndaki değirmenin işletilmesi ile işe başlamıştır.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

Hemen bu dönemde sanayiini geliştirmesi için Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. 1934'de uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın ana hedef ve stratejisi, ülkenin yerüstü kaynaklarını değerlendirerek ithalata konu olan özellikle şeker, dokuma ve kağıt başta olmak üzere temel gereksinim maddelerinin yurtiçinde üretilmesi, yerel veya bölgesel, tarımsal üretime ve doğal kaynaklara dayalı sınaî üretim birimleri kurmaktır. Sümerbank'ı tarihi kılan ilk görev 1.planda yer alan projelerin gerçekleştirme görevinin de Sümerbank'a verilmiş olmasıdır. Planda yer alan projeler, dokuma, maden, selüloz, seramik ve kimya sanayileri olmak üzere beş sektörde toplanmıştır. Planda yer alan dokuma, maden, selüloz ve kimya sanayine ilişkin yatırımlar Sümerbank tarafından gerçekleştirilirken, sömük, Şişecam ve kükürt sanayine ilişkin yatırımlar İş Bankası tarafından yürütülmüştür.

Mustafa Kemal'in Sümerbank Merinos Fabrikası açılışında söylediği gibi her yeni fabrika milli sevinci artırmaktadır. Çünkü bu tesisler sadece üretmekle, milli ekonomiyi kalkındırmakla kalmamakta, yöreyi de baştan başa değiştirmekte, yeni bir kimlik kazandırmaktadır.

Tesisler temelleri atıldıktan sonra bugün bile rekor süreler olan 1,5-2 yılda üretime başlamışlardır.

Birinci Sanayi Planı planlanandan önce devreye geçer ve 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı gündeme gelir. Tüketim mallarının ülke içinde üretimini hedefleyen 1. Planın ötesinde 2. Planda enerji madencilik gibi temel sanayi dalları yer almaktadır. Ancak, 2. Dünya Savaşının etkisiyle planda büyük aksamalar olur.

Sümerbank Dokumaya Başlıyor

Yukarıda bahsedilen Sümerbank kitabına göre; tüm bu sorunlara rağmen 1952 yılına gelindiğinde Sümerbank'ın işlettiği ya da kurduğu sanayi işletmeleri şunlardı; Karabük Demir-Çelik Fabrikaları, İzmit Selüloz Sanayi Müesseseleri, Sivas ve Ankara Çimento Fabrikaları, Kütahya Keramik Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Filyos Ateş

Tuğlası Fabrikası, İzmit Klor ve Südkostik Fabrikaları, Defterdar, Hereke, Bünyan Fabrikaları, Isparta Yün İpliği Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası, Bakırköy Fabrikası, Kayseri Bez Fabrikası, Ereğli Bez Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Malatya Bez Fabrikası, Halkapınar Dokuma Fabrikası, Gemlik Suni İpek Fabrikası ve Kastamonu Kendir Soyma Fabrikası.

Sümerbank, bünyesindeki KARDEMİR, Kağıt-Selüloz, çimento gibi işletmeleri, zaman içinde oluşturulan Türkiye Demir Çelik İşletmeleri, SEKA, ÇİTOSAN gibi yapılara devretti ama kumaş, dokuma vb. işletmeleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarından beri halkı ucuza ve kaliteli şekilde giydirdi. 1930'larda Yerli Mallar Pazarı, daha sonra Sümerbank adını alan mağazalarda her gelir grubuna vadeli kumaşlar temin etti, Türk ailelerinin giydiği elbiseden, pencerelerine örttüğü perde, yere serdikleri halılarına kadar hem üretti, hem de mağazalarında sattı.

Halkla o kadar içiçe, sımsıcak, vazgeçilmez ilişkiler kurdu, yaşamlarını kolaylaştırdı, ailelerin çocuklarını sevindirmelerini sağladı özetle yaşamın bir parçası oldu ki öykülere, şiirlere konu edildi. Önceki kısımlarda sözü edilen muhabir İnci Döndaş haberinde bir öyküden şu alıntıyı aktarmıştı;

Sümerbank Artık Aile Bireyi

'Akşam buraya karanlık karanlık iner. Bir sövgü gibi çirkef sularıyla, farelerle, elleri ayakları kirli, sidik kokusu keskin, sağlıksız çocuklarıyla. Durmadan yanmış yağda soğan kavurur kadınlar... Ben çirkinlikleri sokmam evime. Çekerim Sümer'in çiçekli perdesini her bir fakirliğin üzerine. Karım makinesi olmadığı için ince ince dikmiştir tüm büzgülerimizi. Perdede, minder kenarlarında, kızların entarilerinde... Kızlarımın gecelikleri Sümer'dir. Bol renkli, bol büzgülü. Yıkanıp geceliklerini giydiler mi, melek gibi olurlar... Kimseye bir zararımız yok. Ben şen adamım. Çekerim Sümer'in çiçekli perdesini dünyanın üzerine, oturur, namusumla kazandığım ekmeğimi yerim çocuklarımla."

'Nezihe Meriç'in "Ekmek Kavgası" kitabındaki "Marangozdur Adı Ahmet Ustadır" adlı hikayede Ahmet Usta, Sümerbank'ın hayatındaki yerini böyle anlatır. Sümerbank kaç Ahmet Usta'nın evinde yaşamını kolaylaştıran, hayatına damgasını vuran, adeta bir aile bireyi olmuştur kimbilir?'

Anneler, mağazalara gider, tezgahların ardındaki boydanboya raflarda sıralanmış kumaş rulolarına birer birer bakar, sabırlı tezgahhtarlar ise önce gözlerini doyuran bu hanımların gösterdikleri kumaşları maharetle çıkararak tezgahın üzerine yayarlardı. Uzun zaman süren bu inceleme sonucu, kısıtlı bütçelerle karşılanabilen ihtiyaçlar kestirilir ve bedelin tamamı ya da birkısmı maaş zamanları olan aybaşılarında ödenmek üzere veresiye defterlerine yazdırılırdı.

Amerikan Bezi'nden Sümer Basması'na

Daha önceleri, Amerikadan gelen bu nedenle hala amerikan bezi olarak anılan kaba bir bezi bulabilen şanslı insanlar bunu kefedenden perdeye tüm ihtiyaçları için kullanırlardı. Halkımız, hikayedeki marangoz Ahmet Usta'nın mutlulukla, dünyasının her köşesine soktuğu renk renk desen desen, çeşit çeşit perdeliklere, kıyafetlere kısaca hayatın keyiflerine Sümerbank sayesinde ulaştı.

Sümerbank işletmelerinin gittiği her yerde yeni bir yaşam filizleniyordu. İşçiler oranın halkından seçilir, yetiştirilir gerekirse okutulur ve sadece kendisi için değil özel sektör de

dahil tüm Türkiye için kalifiye işgücü sağlanırdı. Bugün işadamlarının pekçoğu dolaylı ya da doğrudan işte bu işletmelerden yetişmiştir. Türkiye’de işletmelerde çalışmaya başlayan köylülerden ‘işçi sınıfı’ oluşumunda Sümerbank’ın çok öncü ve önemli rolü vardır.

Fabrikadan Şehirler Doğuyor

Birçok yerde bir fabrikadan koca bir şehir doğmuştur. Yörede okullar kurmuş ya da kurulmasına destek olmuş, halkın ihtiyacı olan gazyağı, şeker, yağ gibi zorunlu ihtiyaç maddelerini de uygun fiyatlarla temin etmiş, halk ilk tiyatro ya da konserle Sümerbank sayesinde tanışmıştır. Hatta, birçok yerde fabrika enerji sisteminden halka elektrik verilmeye başlanmıştır. İlk kütüphaneler, hastaneler Sümerbank işletmelerinin desteği ve önderliğinde kurulmuştur. Düzgün yollara gene bu işletmelerin katkısı ile kavuşulmuş, Sümerspor kulüpleri kurulmuştur. Örneğin Nazilli’deki Sümerspor’un futbol, atletizm, voleybol, basketbol ve bisiklet takımları ve sahaları mevcuttu. Ayrıca tenis kortları, güreş minderleri, boks ringleri de vardı. Bunların hepsi nizami ölçülerde hatta futbol sahası Türkiye’nin ilk alttan ızgaralı sahasıydı.

Yapılan park ve bahçelerle bölgeler bambaşka bir görüntüye kavuşmuşlar, Sümer mahalleleri, Sümerbank lokalleri, misafirhaneleri aileleri biraraya getirmiş, düğün törenlerinin yapıldığı mekanlar olmuş ve bambaşka bir sosyal yaşam başlamıştır. Bazı Sümerbank Fabrikalarının soğutma havuzları yazın halka açılarak yüzme havuzu olarak kullanılmıştır.

Sümerbank lojmanları gelişigüzel yapılmış inşaatlar değildir. Pek çok ülkede ve ülkemizde derslere konu olmuş bilinçli mimari yapılar üretilmişti. Türkiye’nin ilk toplu konut uygulaması olan lojmanlar da "çağdaşlık" ve işlev ön planda olmasına rağmen, kullanıcısının yerel kimliği ve ihtiyaçları ihmal edilmemiştir. Bu sayede halk, yeni bir yaşamla tanıştırılmış ve zaman içinde bireyin, yeni kimliğine uyumu sağlanmıştır.

Halkı İlklerle Tanıştıran Tesis;Sümerbank

Özetle Türk halkı pekçok ilkle ve uygarlıkla Sümerbank tesisleri sayesinde tanışmıştır. Sümerbank aynı zamanda bir sanayi mektebidir. Gittiği her yerde sosyal devletin temsilcisi olmuştur. Dünyadaki gelişmeleri takip etmiştir. Buna güzel bir örnek; kalite gurusu Deming, Japonlarca henüz keşfedilmeye başlanırken Sümerbank tarafından davet edilip konuşma yaptırılmıştır.

1980’lerde hatta 1990’larda, birbirinin aynı pek çok işletme, daha önce yapılanlardan ülkenin teknolojiyi öğrenmesi ve artık daha sonrakileri kendi yetenekleri ile yapması gerekirken yurtdışından aynı anahtar teslim tesisleri yüksek bedeller ödeyerek birbiri ardına sipariş vermiştir. Oysa Sümerbank, hem de çok önceleri, doğal olarak ilkleri yurtdışından satın almış ancak teknolojileri özümsemiş, daha sonrakilerde ise kendi ile iddialaşarak neredeyse tümüne varacak şekilde yurtiçi olanaklarla yapmıştır.

1980’lere gelindiğinde Sümerbank’ın kurduğu ya da işlettiği 41 fabrika, 468 Mağaza ve 48 Banka şubesi mevcuttur.

Ve, 1987’de Sümerbank özelleştirme kapsamına alınır.

Özellikle son dönemlerde yapılanlara özelleştirme demek de mümkün değil.

Memleketin dişinden tırnağından artırarak kurduğu ve gelişmenin lokomotifi olmuş tesislere reva görülenler tam bir talan. İktidarların yakınlarına peşkeş çekilen tesisler yeni sahiplerince kapatılıyor, aradan 2-3 hafta geçmeden alınan fiyatın onlarca misline başkalarına satılıyor.

Ve Yokedilen Geçmiş,

Aslında yok edilen sadece, milli servet, üretim ve buna bağlı istihdam, katmadeğer vb. değerler değil, bunlarla birlikte yok edilmek istenen ülkenin geçmişi, istenirse neler yapabileceğini gösteren gücü, kuvveti, inancı, ülkenin nasıl ve hangi inançla kurulduğunu gelecek nesillere anlatmamızı sağlayacak en değerli mirasları. Yok edilen, çalışan makinalar, fabrikalar, binalar değil sadece; kendi imkan ve değerleriyle yapabilmenin, kurabilmenin, varolabilmenin; kısaca bir ulusun bağımsızlık ruhunun yapıtaşları.

Yok edilenler, bir zamanlar kendi rettiğiyle geçinmeye çalışan ülkemizin, bunu tekrar yapabileceğinin kanıtları, öyküdeki marangoz Ahmet Usta'yla özdeşleştirilen iyilik ve güzelliklerin simgeleri. Unutmayalım, yarattığı katmadeğerden daha fazla tüketmek, kazandığından çok harcamaya benzer. Borcu ödemek vakti geldiğinde değerli bina ve araziler, yerüstü-yeraltı kaynaklarından başlayarak, bağımsızlık ve ülke topraklarına kadar varabilir.

Memleket kolay kurulmadı. Bunu, geç nesillere anlatmalı, unutanlara yeniden hatırlatmalıyız.